

Psikodrama Yaklaşımına Dayalı Grupla Psikolojik Danışmanın Kız Ergenlerde Akran İlişkilerine Etkisi

Fatma Selda Öz Soysal ¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın kız ergenlerde akran ilişkilerine etkisini incelemektir. Araştırma, deney grubunda 21, kontrol grubunda 17, olmak üzere toplamda 38 dokuzuncu sınıf kız öğrenci ile yürütülmüştür. “Akran İlişkileri Ölçeği” ile “Kişisel Bilgi Formu” veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Çalışma, deney ve kontrol gruplu ön test, son test ve izleme testi modeline dayalı yarı deneysel bir araştırmadır. Deney grubu ile yürütülen psikodrama grup uygulaması, haftada bir, 180 dakika olarak 16 hafta boyunca sürmüştür. Bu süre içerisinde kontrol grubu ile herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Ön test, son test ve izleme testleri sonucunda bulunan değerler, karma desenlerde kullanılan “Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA” ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular, deney grubundaki öğrencilerin bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat puanlarının kontrol grubundaki öğrencilere göre önemli derecede arttığı göstermektedir. İzleme ölçümünde bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat puanlarındaki artışın üç ay süresince devam ettiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Psikodrama
Akran
İlişkiler
Kız
Ergenler

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 19.04.2019

Kabul Tarihi: 28.08.2019

Elektronik Yayın Tarihi: 04.04.2020

DOI: 10.15390/EB.2020.8686

Giriş

Ergenlik, insan yaşamında yetişkinlik dönemine kadar hızlı gelişimsel değişimlerle tanımlanan bir evredir. Genellikle, ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveynleriyle etkileşime, akranlarına kıyasla daha az eğilimli olduğu gözlenmektedir (Giordano, 2003). Ergenlik döneminde akran ilişkilerinin sosyal ve duygusal gelişmeyi arttırmada kritik bir rol oynadığı kabul edilmektedir (Way ve Greene, 2006). Ergenler, güçlü arkadaşlık bağlarının kurulmak için akranları ile birbirine özerklik sağlamasının gerektiğinin farkındadırlar (Parker, Low, Walker ve Gamm, 2005). Akranlar arasında daha etkili, daha nitelikli bir ilişki kurmak ve bunu sürdürmek için samimiyetin ve kendini açmanın önemi vurgulanmaktadır (Parker ve Gottman, 1989). Akranlarla kurulan yakın ilişkiler, ergenlerin farklı sosyal kimlikleri anlamaya yönelik girişimlerinde kritik önem taşımaktadır (Parker, Rubin, Erath, Wojslawowicz ve Buskirk, 2006). Akranlar, birbirlerinin duygusal eşlikçileri olarak hareket eder, birbirlerine rehberlik yapar ve tavsiyeler sunarlar. Bu sayede davranış ve tutum açısından model olurlar (Crosnoe, Cavanagh ve Elder, 2003). Araştırmalar, akran ilişkilerinin niteliği ile iyilik hali arasında önemli bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir (Hartup, 1996). Nitelikli akran ilişkilerinin, olumlu gelişimsel sonuçları getirdiği görülmektedir. Bu gelişimsel sonuçlar arasında, özsaygıda artma (Çevik Büyükaşahin, 2007; Hartup, 1996; Wissink, Dekovic ve Meijer, 2009), özgüven ve sosyalleşme becerisinde gelişme (Hartup, 1996), daha iyi öğrenme, adaptasyon ve psikolojik sağlık (Hussong, 2000; Wentzel,

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Türkiye, selda.oz@gmail.com

2009), okulda daha yüksek başarı (Jacobson ve Brudsal, 2012; Rabaglietti ve Ciairano, 2008) duygusal uyum (Demir ve Urberg, 2004), yalnızlık, depresyon gibi içselleştirmede davranışlarında azalma (Pittman ve Richmond, 2008) gösterilebilir. Diğer araştırma bulguları ise akran ilişkilerinde niteliğin düşükmemesinin, yalnızlık (Bilgiç, 2000; Parker, vd., 2006), davranış bozukluğu, saldırgan davranış (Dishion ve Kavanagh, 2003), sapkın davranış (Selfhout, Branje ve Meeus, 2008; Weerman, 2011), madde kullanımı (Erdem, Eke, Ögel ve Taner, 2006; Shadur ve Hussong, 2014; Steglich, Snijders ve Pearson, 2010) içselleştirme ve dışsallaştırma davranışlarında artma (Laursen, Bukowski, Aunola ve Nurmi, 2007) gibi olumsuz sonuçların ortaya çıktığını işaret etmektedir.

Kızlar ve erkekler arasındaki akran ilişkilerinin niteliği değişkenlik göstermektedir (Simpkins, Parke, Flyr ve Wild, 2006). Kız ergenler duygusal rahatlama, samimiyet, kendini açma, empati ve karşılıklı dayanışma gibi gereksinimleri doğrultusunda daha yakın akran ilişkileri kurmaya eğilimliken, erkek ergenler dostluk, rekabet, kontrol ve mücadeleye odaklanan daha büyük akran gruplarına katılmaya eğilimlidirler (Galambos, 2004). Kızların akran ilişkilerinin daha destekleyici ve eşitlik odaklı olduğu değerlendirilirken, erkeklerin akran ilişkilerinde olumsuz etkileşimlerin ve güce dayalı çatışmaların daha fazla gözlemlendiği görülmektedir (Maccoby, 1990). Deneysel çalışmalar kızların, akran ilişkilerinin daha ileri düzeyde akran desteği sergilediğine işaret etmektedir (Colarossi ve Eccles, 2000; Jenkins, Goodness ve Buhrmester, 2002). Ayrıca, araştırmalar erkeklerin kızlara oranla daha fazla çatışmalı ilişkiler yaşadığını gösterirken kızların ise birbirine yardım, güvenlik duygusu ve yakınlık düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir (Doğan, Karaman, Çoban ve Çok, 2012). Way ve Greene (2006) kızların erkeklere göre daha "ilişki yönelimli" olabileceklerini ve bu nedenle, akran ilişkilerinde erkeklere oranla daha küçük yaşlarda yakın bağlar geliştirebileceklerini vurgulamıştır.

Ergenlerin çoğunluğu, yakın akran ilişkileri kurma ve sürdürmede zorluklar yaşamaktadırlar (Shechtman, Friedman, Kashi ve Sharabany, 2002). Kişilerarası veya etkileşimli grupla psikolojik danışma (Yalom, 2002) samimiyet ve yakın akran ilişkilerinde sorunlara müdahale açısından en elverişli yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Shechtman, Vurembrand ve Hertz-Lazarowitz, 1994). Grupla psikolojik danışma, ergenlerin yetişkinliğe yumuşak bir geçiş yapmasına yardımcı olmak açısından faydalı bir önleme ve müdahale yöntemi olarak kabul edilmektedir (Corey, 2012). Shechtman, ve diğerleri (1994) küçük terapi gruplarının birlik, aidiyet, kabul görme hislerini ve kişilerarası olumlu iletişime yönelik kendini ifade etme, kendini açma ve yapıcı geri bildirim modellerini geliştiren bir sosyal çevre sunabileceğini dile getirmiştir. Deneysel araştırmalar grupla psikolojik danışmanın, tek ve yakın bağ ile kurulmuş bir arkadaşlık ilişkisinin geliştirilmesindeki olumlu etkisini vurgulamaktadır (Shechtman, 1991). Öte yandan, gerek Türkiye’de gerekse yurt dışında ergenlerle akran ilişkilerinin geliştirilmesini hedefleyen deneysel çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir (Bilgiç, 2000; Demir ve Kaya, 2008; Shechtman, 1991, Shechtman, vd., 1994; Shechtman vd., 2002).

Grupla psikolojik danışma ve grup psikoterapisi yöntemlerinden birisi de psikodramadır. Psikodrama insanlara, problemleri hakkında konuşmak yerine, bunları dışa vurmalarını (canlandırmalarını) sağlayarak yardımcı olmayı temel alan bir grup psikoterapisi yaklaşımıdır (Moreno, 1985). Son dönemde psikodramaya yönelik ilginin büyümesi, büyük ölçüde, yaparak öğrenme yaklaşımına eğilimin artmasına bağlanabilir. Yapararak öğrenme salt sözel öğrenme yöntemlerinden çok daha etkili bir yaklaşımdır (Kim, 2003). Psikodrama, çeşitli rol değiştirme teknikleri kullanarak katılımcılara, öz farkındalık ve kişisel olarak güçlenme fırsatları sunmaktadır (Kellermann, 2007). Corey (2012) ve Blatner (2007) bu tür çalışmaların ve örnek vakaların bazılarını özetleyerek okullarda ve çok kültürlü ortamlarda ergenlerle uygulandığında psikodramanın ne kadar etkili olduğunu göstermiştir. Okul ortamında rol oynamanın çok faydalı olduğu görülmekte ve bu yöntem büyük oranda tavsiye edilmektedir: Canlandırmaları gözlemlemek ve bunlara katılmak, ergenlerde ortak problemler ve zorluklar bağlamında birbirleriyle ilişkili oldukları hissini gelişmesine yardımcı olur. Corey (2012), özellikle katılımcıların kendi dillerinde konuşmaya ve güçlü hislerini ön plana çıkarmaya teşvik edildikleri çok kültürlü yapıya sahip bir grupta, psikodrama oturumunun potansiyel dönüştürücü etkisini vurgulamıştır. Psikodramanın en büyük etkisini, davranışsal ve iletişimsel farkındalık kazandırarak olaylara yeni yaklaşım yollarını günlük yaşama taşınabilirliğidir. Bu bağlamda, Kipper ve Ritchie’nin (2003) yaptıkları çalışmanın bulguları, psikodramatik teknikler

kullanan araştırmaların etkinliğini doğrulamaktadır. Ergenlerle yürütülen psikodrama bazlı danışmanlık faaliyetlerinin genellikle; psiko-davranışsal problemler (Gatta, vd., 2010); göçmen ergenlerde davranış sorunlarının engellenmesi (Smokowski ve Bacallao, 2009); yeme bozukluğu olan ergenler (Diamond-Rabb ve Orell-Valente, 2002); matematik kaygısı (Dorothea, 2016); obsesif kompulsif bozukluk (Cohen, Delaroche, Flament ve Mazet, 2014); madde kullanımı, riskli cinsel davranış ve akademik başarısızlık (Kruczek ve Zagelbaum, 2004); suçlu ergenler (Kit ve Teo, 2012; Kaner, 1993); travma deneyimi (Carbonell ve Partelano-Barehmi, 1999; Mertz, 2013); olumlu ergen kimliği gelişimi (Bader, 2012); karşı gelen ergen davranışı (Singal, 2003); duygusal bağlanma (Orkibi, Azoulay, Regev ve Sinir, 2017); sosyal kaygı bozukluğu (Üneri, Yıldırım, Tanıdır ve Aytemiz, 2016); saldırganlık (Karataş ve Gökçakan, 2009); cinsel istismar kurbanları (Springmeyer, 2013); kaygı (Karataş, 2009) ve ergenlerde çatışma çözme becerileri (Karataş, 2011) konularında odaklandığı görülmektedir. Fakat, ergenler arasında akran ilişkilerini geliştirmeye yönelik olarak psikodrama yaklaşımının kullanımı üzerine bugüne dek herhangi bir yayımlanmış çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu araştırmanın amacı, psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın kız ergenlerde akran ilişkilerinin alt boyutlarından bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat üzerinde etkisini incelemektir.

Bu araştırma çerçevesinde aşağıdaki hipotezler sınanmıştır.

- 1) Psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışma çalışmasında yer alan deney grubundaki öğrencilerin, kontrol grubundaki öğrencilere göre bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat ön test, son test puanları arasında deney grubunun lehine anlamlı düzeyde farklılaşma olacaktır.
- 2) Psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmaya katılan deney grubundaki öğrenciler ile kontrol grubundaki öğrencilerin bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat son test ve izleme test puanları arasındaki farklılaşma anlamlı düzeyde olmayacaktır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma, psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın kız ergenlerde akran ilişkisi ölçeğinin alt alt boyutları olan bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat düzeylerine etkisini belirlemeyi amaçlayan yarı deneysel bir çalışmadır. Yarı deneysel desenlerde yapılan işlemler, bağımlı değişkenlerin ölçümü yönünden deneysel desene benzemektedir. Bunun yanı sıra deney ve kontrol gruplarının seçkisiz olarak atanamaması yönünden deneysel desenden ayrılır. Belirli yaş, cinsiyet ve yaşam deneyimine sahip olan katılımcılarla yürütülecek olan çalışmada yarı deneysel desen kullanılmalıdır (Bulduk, 2003). Araştırma, deney ve kontrol grupları üzerinde ön-test, son-test ve izleme testinin uygulandığı, 2x3'lük split plot deneysel tasarımıdır. Bu tasarımda, birinci etken deneysel işlem gruplarını (deney ve kontrol grupları); ikinci etken ise bağımlı değişkenle ilişkili tekrarlı ölçümleri (ön-test, son-test ve izleme ölçümleri) göstermektedir (Büyüköztürk, 2007).

Katılımcılar

Bu çalışmaya 2015-2016 öğrenim yılında İzmir ilinin Karşıyaka ilçesindeki bir meslek lisesinden 38 kız öğrenci katılmıştır. Öğrenciler bu dönemde 9. sınıfa devam etmektedir. Deney grubu, tamamı kız, 21 öğrenciden oluşmaktadır. Deney grubundaki öğrencilerin yaşları 15-16 olarak belirlenmiştir ($\bar{x}$ =15.04; SD = 0.59). Grup üyeleri ile yapılan ön görüşme sonucunda hiç birisi daha önceden herhangi bir psikolojik bozukluk tanısı almadığı öğrenilmiştir. Aynı zamanda grup üyelerinin hiç birisi daha önceden, herhangi bir grupla psikolojik danışmanlık ya da terapi sürecine katılmamışlardır. Kontrol grubunun ise tamamı kız, 17 öğrenciden oluşmaktadır. Kontrol grubu öğrencilerinin yaşları 15 – 16 ($\bar{x}$ =15.1; SD = 0,55) olarak belirlenmiştir. Kontrol grubunda bulunan öğrenciler de daha önce herhangi bir grupla psikolojik danışma ya da terapi sürecine katılmamışlardır.

Veri Toplama Araçları

Akran İlişkileri Ölçeği

Bu ölçek Kaner (2000) tarafından, ergenlerin akran ilişkilerinin araştırılmasına yönelik olarak geliştirilmiştir. Ölçek 18 maddeden ve dört alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçekler "Bağlılık",

“Güven”, “Kendini Açma” ve “Sadakat” olarak tanımlanmıştır. Ölçek, beşli derecelendirilmiş Likert tipi bir ölçektir. Ölçekten yüksek puanlar alanların daha iyi akran ilişkisine eğilimli olmaktadır. Ölçeğin yapısal olarak doğruluğu varimax rotasyonu ile temel bileşenler analizi yapılarak araştırılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği, iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar test yöntemiyle araştırılmıştır. Alt ölçeğin ve toplam ölçeğin Cronbach alfa katsayıları 0.58 ile 0.86 aralığında olduğu belirlenmiştir. Mevcut çalışmadaki örneklem için Bağlılık, Güven ve Özdeşleşme, Kendini Açma ve Sadakat alt ölçekleri ile toplam ölçek için Cronbach Alfa katsayıları, sırasıyla, 0.87, 0.61, 0.73, 0.64 ve 0.87 olarak belirlenmiştir.

Kişisel Bilgi Formu

Deney ve kontrol gruplarındaki bireyler hakkındaki veriler, tasarımı araştırmacının geliştirilmiş olduğu “Kişisel Bilgi Formu” aracılığıyla elde edilmiştir. Formda katılımcıların yaşını, daha önce bireysel ve/veya grup psikolojik danışmanlığı/terapi çalışmasına katılıp katılmadıklarını veya daha önce önemli herhangi bir psikolojik problem yaşayıp yaşamadıklarını değerlendiren sorulara yer verilmiştir.

İşlem

Bu çalışma ergen kız öğrencilerin akran ilişkilerinin analizine ve iyileştirilmesine yönelik psikodrama tekniklerinin kullanıldığı grup oturumlarının etkilerine ilişkin yarı deneysel bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir. Başlangıç aşamasında lisedeki okul psikolojik danışmanı okulun psikolojik danışmanlık servisine dokuzuncu sınıf öğrencilerinin akran ilişkilerinde sıkıntılar yaşadığını rapor etmiştir. Ardından, okulun rehberlik ve psikolojik danışmanlık servisi dokuzuncu sınıf öğrenciler arasında akran ilişkilerinin iyileştirilmesine yönelik grup danışmanlık faaliyetleri gerçekleştirme kararı almış ve bunu sınıflara duyurmuştur. İlk aşamada gönüllü öğrencilerin belirlenmesine çalışılmıştır. Gönüllü adaylar kullanılacak psikodrama yöntemi ve bu yöntemin amacı hakkında bilgilendirildikleri ilk görüşmeye davet edilmiştir. Adaylara tüm grup oturumlarına katılım açısından uygun olup olmadıkları sorulmuştur. Daha önce herhangi bir psikolojik rahatsızlık yaşayıp yaşamadıkları araştırılmış ve bu tür bir deneyimi olanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Toplam 43 öğrenci ile görüşülmüş ve bunların arasından 38’i çalışmanın katılımcısı olarak belirlenmiştir. Bunu izleyen aşamada 38 öğrenciden oluşan havuzdan rastgele seçilen öğrencilerle deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Deney grubu 21, kontrol grubu ise 17 öğrenciden oluşturulmuştur. Deneysel sürecin başlamasından önce, deney ve kontrol gruplarında olan öğrencilere ön test olarak akran ilişkileri ölçeği kullanılmıştır. Ardından deney grubuyla akran ilişkilerinin iyileştirilmesine yönelik olarak, psikodrama tekniklerinin kullanıldığı 16 grup oturumu gerçekleştirilmiştir. Bu arada kontrol grubuyla hiçbir çalışma yapılmamıştır. Deney grubuyla oturumların tamamlanmasından iki hafta sonra, akran ilişkileri ölçeği hem deney hem de kontrol grubuna son test uygulanmıştır. Son olarak, uygulamanın tamamlanmasından üç ay sonra, akran ilişkileri ölçeği tekrar iki gruba da izleme testi uygulanmıştır. Tüm grup oturumları, Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü’nde ileri seviye psikodrama eğitimini tamamlamış, bireysel ve grup süpervizyonu almış ve psikodrama tez yazımı aşamasında olan araştırmacı tarafından yönetilmiştir. Deneysel çalışmanın iç geçerliği kapsamında, araştırmacının, gruplara katılan üyelerin öğretmeni olmamasından dolayı üyelerde oluşabilecek not ve beğeni gibi beklentilerin deneysel işlem sonucunu etkilemeyeceği düşünülmektedir. Ayrıca deneysel işlemin öğrencilerin eğitim aldığı okul ortamında yapılmasından kaynaklı olarak yeni bir fiziksel ortam gibi etkilerin deneysel işlem sonucuna etki etmeyeceği düşünülmektedir.

Psikodrama Yaklaşımına Dayalı Grupla Psikolojik Danışma

Bu eğitimin amacı, psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın kız ergenlerin akran ilişkilerini etkisini incelemektir. Bu amaçla haftada bir kez 180 dakika olmak üzere toplam 16 oturum yapılmıştır. Her bir oturum ısınma, sahneleme, oyun ve paylaşım içermektedir. Aynı zamanda her oturuma bir önceki oturum özetlenerek ve bir önceki oturumun protagonistin geçen bir hafta neler yaşadığı, duygu ve deneyimlerini paylaşması istenerek oturumlara başlanmıştır. Grup oyunları, protagonist oyunları, kullanılan teknikler ve oturumların amacı Ek 1’de sunulmuştur.

İlk oturumda grup kurallarının oluşturulmuş ve bu çalışmanın amacı ile psikodrama hakkında bilgi verilmiştir. Grup üyelerinin aynı okulda eğitimlerine devam etmelerinden dolayı birbirlerinin isimlerini daha önceden bildikleri görülmüştür. Bunun üzerine isimlerin anlamı ve nasıl konulduğu oyunu oynanmıştır. İkinci oturumda güven ilişkisinin geliştirilmesine devam edilmiştir ve kendi doktorun oyunu ile kendileri hakkında düşünmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Üçüncü oturumda boş sandalye tekniğini kullanılmıştır. Bu tekniğin protagonist oyununun çıkması için grup üyelerini hazırladığı düşünülmektedir. Daha sonraki dördüncü ve beşinci oturumlarda protagonist oyunları oynanmıştır. Tüm protagonist oyunlarında ısınma, sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, aynalama ve artı gerçeklik sahneleri yapılmıştır. Grup paylaşımlarında ise ilk rol geri bildirimleri daha sonra özdeşim paylaşımları yapılmıştır. Altıncı oturumda grup içi ilişki ağının sosyometrik görüntüsünü ve grup içi rol dağılımlarını görmek amacıyla sosyal atom çalışması yapılmıştır. Yedinci ve sekizinci oturumlarda protagonist oyunu oynanmıştır. Dokuzuncu oturumda grup bağlılığını arttırmak ve grup içi ilişki dinamiklerini gözlemek amacıyla gemi yolculuğu oyunu oynanmıştır. Onuncu ve on birinci oturumlarda protagonist oyunları oynanmıştır. On ikinci oturumda grup üyeleri arasında güven ve empati duygusunu geliştirmek amacıyla bir sırtım var oyunu oynanmıştır. On üçüncü oturumda grup içi ilişki ağında farklılık olup olmadığını kontrol etmek amacıyla tekrar sosyal atom oynanmıştır. On dördüncü oturumda geleceği yansıtabilecekleri sorunları şimdi ve burada prova etmeleri sağlanmıştır. On beşinci oturumda kendini iyi hissettiğin yer oyunu ile güven ve farkındalık duygularının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Son oturum olan on altıncı oturumda ise gruba ilişkin duyguların farkına varmak, kendilerinin dışarıdan nasıl görüldüğünün farkına varmak ve sosyometrik yapıyı anlamak ve vedalaşmayı kolaylaştırmak amacıyla grup fotoğrafı oluşturma oyunu oynanarak oturum sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada Akran İlişkileri Ölçeği'nin alt boyutları olan bağlılık, güven, kendi açma, sadakat ön-test puanlarının normal dağıldığı ve grup varyanslarının birbirine benzeşik olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre çalışmada parametrik testlerin kullanılabileceği düşünülmüştür. İşlem öncesi deney ve kontrol grupları ön test puanları arasındaki farklılığın anlamlılığı t-testiyle incelenmiştir. Elde edilen bu sonuç doğrultusunda ise araştırmada uygulanan psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi ile ölçüm ve gruplar arasında farklılaşmanın bulunup bulunmadığını saptamak amacıyla Karışık Ölçümler için İki Faktörlü ANOVA tekniği uygulanmıştır. Anova analizi sonuçlarına göre hangi gruplar arasında farklılaşmanın anlamlı olduğunu saptamak için öğrencilerin, bağlılık, güven, kendi açma, sadakat ön-test, son-test ve izleme testi puanların karşılaştırmaları için Bonferroni testi yapılmıştır. Üç testin (ön-test, son-test ve izleme testi) sonucunda saptanan değerler SPSS 23.00 paket programıyla çözümlenmiş, anlamlılık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın denencelerini test etmek için uygulanan analizler sonucunda saptanan veriler sunulmaktadır

Deney ve kontrol gruplarına ait akran ilişkileri ölçeğinin alt boyutlarından olan bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat, ön test, son test ve izleme testi puan ortalamalarına yönelik betimsel istatistikler ile çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Akran İlişkileri Ölçeği Alt Boyut Puanlarına Yönelik Betimsel İstatistikler

Ölçüm	Ölçek				Çarpıklık		Basıklık	
		n	$\bar{x}$	S _s	Katsayı	Se	Katsayı	Ss
Ön Test	Bağlılık	38	18.7	3.73	-0.27	0.38	-.0.98	0.75
	Güven	38	12.1	2.23	0.92	0.38	-0.98	0.75
	Kendini Açma	38	3.7	0.91	0.37	0.38	-0.98	0.75
	Sadakat	38	3.6	0.86	0.51	0.38	-0.61	0.75
Son Test	Bağlılık	38	23.74	6.29	0.23	0.38	-0.12	0.75
	Güven	38	17.76	5.76	0.03	0.38	-0.98	0.75
	Kendini Açma	38	9.45	5.42	-0.16	0.38	-0.98	0.75
	Sadakat	38	9.47	5.45	-0.20	0.38	-0.98	0.75
İzleme	Bağlılık	38	23.71	6.21	0.21	0.38	0.98	0.75
	Güven	38	17.68	5.69	0.80	0.38	-0.98	0.75
	Kendini Açma	38	9.45	5.31	-0.16	0.38	-0.98	0.75
	Sadakat	38	9.55	5.36	-0.19	0.38	-0.98	0.75

Tablo 1 incelendiğinde, ölçeğin alt boyutlarına göre ön-test, son-test ve izleme testi puan ortalamalarının 23.74 ile 3.6 arasında değiştiği, çarpıklık katsayılarının 0.03 ile 0.92 arasında olduğu, basıklık katsayılarının ise -0.1 ile -0.98 arasında olduğu görülmektedir. Tabachnic ve Fidell’e (2015) göre çarpıklık ve basıklık katsayılarından bu değerler arasında olması verilerin normal dağıldığını göstermektedir. Elde edilen değerlerden verilerin normal dağılım varsayımını karşıladığı düşünülmektedir.

Küresellik sayılısının sağlanması tekrarlı ölçümler için varyans analizinin yapılabilmesinde gerekli olan sayılılardan birisidir. Bu sayılının karşılanıp karşılanmadığı araştırmak için Mauchly Küresellik Testi yapılmıştır. Küresellik sayılısının karşılandığında ise tek değişkenli görüş seçilerek, Greenhouse-Geisser düzeltimi uygulanarak (Tabachnick ve Fidell, 2015) varyans testinden veriler elde edilmiştir. Küresellik sayılısının karşılayıp karşılamadığını araştırmak için uygulanan Mauchly Küresellik Testi’ne yönelik sonuçlar, Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Grubu Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puanlarına Yönelik Mauchly Küresellik Test Sonucu

Epsilon Ölçek	Grup içi Etki	Mauchly W	X ²	Sd	p	Greenhouse-Geisser Düzeltmesi	Huynh-Feldt Düzeltmesi
Bağlılık	Zaman	0.35	36.1	2	0.00	0.605	0.632
Güven	Zaman	0.22	53.5	2	0.00	0.561	0.582
Kendini Açma	Zaman	0.14	67.6	2	0.00	0.54	0.56
Sadakat	Zaman	0.08	89.87	2	0.00	0.52	0.53

Tablo 2’de, Mauchly Küresellik testi sonuçları incelendiğinde, bağlılık ($W_{\Omega}=0.35$, $p<.05$), güven ($W_{\Omega}=0.22$, $p<.05$), kendini açma ($W_{\Omega}=0.14$, $p<.05$) ve sadakat ($W_{\Omega}=0.08$, $p<.05$) ölçeklerinden farklı zamanlarda elde edilen değerlerin tekrarlı ölçümler için küresellik varsayımını karşılamadığı göstermektedir. Bu sebeple bu ölçeklerden alınan ölçümlerin, grup içi etki araştırılırken Greenhouse-Geisser düzeltimi kullanılarak Spss programının hesapladığı F oranları (f-ratio) uygulanmıştır.

Tekrarlanmış ölçümler için gerekli olan diğer bir varsayım ise grupların aynı anda elde edilen puanlarının varyanslarının eşitliğidir (Büyüköztürk, 2007). Deney ve kontrol grubunun ön test, son test ve izleme testlerinden alınan puanların varyanslarının homojenliği Levene testiyle araştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Ön-test, Son-test ve İzleme Test Puanlarıyla İlgili Levene Test Sonucu

Ölçek	Ölçüm	n	Sd1	Sd2	F	p
Bağlılık	Ön test	38	1	36	0.067	0.8
	Son test	38	1	36	0.09	0.7
	İzleme testi	38	1	36	0.0	0.9
Güven	Ön test	38	1	36	0.16	0.7
	Son test	38	1	36	0.01	0.9
	İzleme testi	38	1	36	0.18	0.9
Kendini Açama	Ön test	38	1	36	0.14	0.9
	Son test	38	1	36	2.18	1.6
	İzleme testi	38	1	36	0.4	0.8
Sadakat	Ön test	38	1	36	0.03	0.9
	Son test	38	1	36	0.6	0.4
	İzleme testi	38	1	36	2.13	0.1

Tablo 3’te görülen Levene testi sonucunda, ön-test (Bağlılık için $F= 0.067$, $p>.05$; güven için $F= 0.16$, $p>.05$; kendini açma için $F=0.14$, $p>.05$; sadakat için; 0.03 , $p>.05$), son-test (Bağlılık için $F= 0.09$, $p>.05$; güven için $F= 0.1$, $p>.05$; kendini açma için $F=2.18$, $p>.05$; sadakat için; 0.6 , $p>.05$) ve izleme testinden (Bağlılık için $F= 0.00$, $p>.05$; güven için $F= 0.18$, $p>.05$; kendini açma için $F=0.4$, $p>.05$; sadakat için; 2.13 , $p>.05$) elde edilen değerler, gruplar arasında varyansların homojen olduğu göstermektedir. Bulgular incelendiğinde, tekrarlı ölçümler için Anova testini yapabilmek için gerekli varsayımların karşılandığı düşünülmüştür.

Araştırmada bağımlı değişkenlere ait kovaryans matrisleri eşitliğinin incelemesi amacıyla Box’s M testi uygulanmıştır. Box’s M tablosunun incelenmesi sonucunda bağlılık (Box’s $M=35.2$), güven, (Box’s $M=38.2$), kendini açma (Box’s $M= 42.1$) ve sadakat (Box’s $M=43.4$) için çoklu normallik sayılsının sağladığı düşünülmüştür. Elde edilen bu sonuçlara dayanarak tekrarlı ölçümler için varyans testi yapılabilmesi için gereken sayıltıların sağlandığı düşünülmüştür.

Deney ve kontrol gruplarının ön test puanlarının benzeşik olup olmadıkları t-testiyle analiz edilmiş, analiz sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Grubundaki Öğrencilerin Akran İlişkileri Ölçeği Ön-Test Puanlarıyla İlgili t-Testi Sonuçları

Ölçek	Grup	n	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Bağlılık	Deney	21	18.8	3.8	36	0.27	0.8
	Kontrol	17	18.4	3.7			

Tablo 4. Devamı

Ölçek	Grup	n	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Güven	Deney	21	12.2	2.3	36	0.25	0.7
	Kontrol	17	12	2.1			
Kendini Açma	Deney	21	4.4	0.9	36	0.72	0.7
	Kontrol	17	4.4	0.9			
Sadakat	Deney	21	4.2	0.9	36	0.37	0.9
	Kontrol	17	4.1	0.7			

Tablo 4, deney ve kontrol grupları arasında bağlılık ($t_{(36)}=0.27, p>0.05$), güven ($t_{(36)}=0.25, p>0.05$), kendini açma ($t_{(36)}=0.72, p>0.05$), sadakat ($t_{(36)}=0.37, p>0.05$), ön test puanları arasında anlamlı düzeyde farklılığın bulunmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışma öncesi bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat puanlarının eşit olduğunu göstermektedir.

Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin işlem öncesi, işlem sonrası ve işlem bitiminden üç ay sonra elde ettikleri bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları belirlenmiştir. Sonuçlar, Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Bağlılık, Güven, Kendini Açma ve Sadakat Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puanlarıyla İlgili Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Ölçek	Gruplar	Ön-son-izleme ölçümleri	n	$\bar{X}$	Ss
Bağlılık	Deney	Ön test	21	18.8	3.8
		Son test	21	28.1	4.2
		İzleme testi	21	27.1	4.4
	Kontrol	Ön test	17	18.4	3.7
		Son test	17	18.2	3.4
		İzleme testi	17	18.5	3.8
Güven	Deney	Ön test	21	12.1	2.3
		Son test	21	22.3	2.8
		İzleme testi	21	22.1	2.9
	Kontrol	Ön test	17	12.00	2.1
		Son test	17	12.05	2.07
		İzleme testi	17	12.1	2.05
Kendini Açma	Deney	Ön test	21	4.3	1.6
		Son test	21	14.1	1.3
		İzleme testi	21	14.04	1.4
	Kontrol	Ön test	17	4.4	1.3
		Son test	17	3.7	0.8
		Kontrol testi	17	3.8	0.7
Sadakat	Deney	Ön test	21	4.1	1.1
		Son test	21	14.4	0.8
		İzleme testi	21	14.4	0.8
	Kontrol	Ön test	17	3.8	1.1
		Son test	17	3.8	0.8
		İzleme testi	17	3.8	0.9

Tablo 5'te, deney grubunda yer alan öğrencilerin, bağlılık ön-test puan ortalaması $\bar{x}=18.8$, son-test puan ortalaması $\bar{x}=28.1$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=27.1$ olarak, kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ise bağlılık ön-test puan ortalaması $\bar{x}=18.4$, son-test puan ortalaması $\bar{x}=18.2$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=18.5$ ise olarak sunulmaktadır. Deney grubunda yer alan öğrencilerin, güven ön-test puan ortalaması $\bar{x}=12.1$, son-test puan ortalaması $\bar{x}=22.3$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=22.1$ olarak, kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ise güven ön-test puan ortalaması $\bar{x}=12.00$, son-test puan ortalaması $\bar{x}=12.05$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=12.1$ olarak sunulmaktadır. Deney grubu yer alan öğrencilerin kendini açma ön-test puan ortalaması $\bar{x}=4.3$, son-test puan ortalaması $\bar{x}=14.1$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=14.0$ olarak, kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ise kendini açma ön-test puan ortalaması $\bar{x}=4.4$ son-test puan ortalaması $\bar{x}=3.7$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=3.8$ olarak sunulmaktadır. Deney grubunda yer alan öğrencilerin sadakat ön-test puan ortalaması $\bar{x}=4.1$, son-test puan ortalaması $\bar{x}=14.4$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=14.4$ olarak, kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ise sadakat ön-test puan ortalaması $\bar{x}=3.8$, son-test puan ortalaması $\bar{x}=3.8$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{x}=3.8$ olarak sunulmaktadır. Elde edilen bu bulgular doğrultusunda deney grubunda son test ve izleme testi puanlarının, ön-test puan ortalamalarından yüksek olduğunu diğer yandan kontrol grubunda bir değişim olmadığını göstermektedir.

Deney grubunda bulunan öğrencilerin bağlılık ön-test puan ortalamalarının, son-test ve izleme testleri puan ortalamalarındaki istatistiksel açıdan anlamlılığını saptamak amacıyla tekrarlı ölçümler için Anova testi yapılmış, sonuçlar Tablo 6' da sunulmuştur.

Tablo 6. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Bağlılık Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puanlarıyla İlgili ANOVA Testi Sonucu

Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	n ²
Gruplar arası	2683.85	37				
Grup (Deney/Kontrol)	1185.48	1	1185.48	28.48	0.00	0.4
Hata	1498.37	36	28.48			
Grup içi	1247.5	76				
Ölçüm (Ön-son-izleme)	525.63	2	262.81	100.7	0.00	0.73
Grup* Ölçüm	533.98	2	266.9	102.3	0.00	0.74
Hata	187.89	72	2.6			
Toplam	3931.35	113				

Tablo 6, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin, bağlılık ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puanların ortalamalarına uygulanan Anova testi sonucunda, grup etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir ($F_{(1,36)}=28.48$; $p<0.05$). Öğrencilerin, grup ayırımına bakılmaksızın, ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamaları arasındaki fark da anlamlı bulunmuştur ($F_{(2,72)}=100.7$, $p<0.05$). Bu sonuç, grup ayırımına bakılmadığında, öğrencilerin bağlılık düzeylerinde deneysel işlem sonucunda bir değişimin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, bu çalışmada belirlenen ortak etki (grup*ölçüm etkisi) değeri de anlamlıdır ($F_{(2,72)}=102.3$, $p<0.05$).

Gruplar arasında ölçümlere ilişkin anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında bulunduğunu incelemek için deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin bağlılık ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamalarıyla ilgili, gruplar-arası ve ölçümler arasındaki karşılaştırmalara yönelik Bonferroni testinin sonucu Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Bağlılık Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamalarına Yönelik (Bonferroni) Test Sonucu

		Deney			Kontrol		
		Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)	Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)
Deney	Ön test	-	9.33*	8.33*	0.6		
	Son test	-9.33*	-	0.2		9.9*	
	İzleme testi	-8.33*	-0.2	-			10*
Kontrol	Ön test	-0.6			-	-0.7	-0.6
	Son test		-9.9*		-0.17	-	-0.4
	İzleme testi			-10*	0.11	0.4	-

Tablo 7, Bonferroni testinden elde edilen değerler incelendiğinde, deney grubunun bağlılık ön-testi puan ortalamasıyla ($\bar{x}=18.8$) son-test puan ortalaması ($\bar{x}=28.1$) arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu göstermektedir (-9.33^* , $p < .05$). Deney grubunda bağlılık ön-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=18.8$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=27.1$) arasındaki farkın da anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir (-8.33^* $p < .05$). Deney grubunun bağlılık son-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=28.1$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=27.1$) arasındaki farkın ise anlamlı düzeyde olmadığını göstermektedir (-0.2 $p > .05$). Bu sonuç, deney grubunun bağlılık ön-test ve son-test puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farkın bulunduğunu, diğer taraftan son-test ve izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farkın bulunmadığını göstermektedir.

Deney grubundaki öğrencilerin güven ön-test puan ortalamalarıyla, son-test ve izleme testleri puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlılığını saptamaya yönelik tekrarlı ölçümler için Anova testi yapılmış, sonuçlar Tablo 8’ de sunulmuştur.

Tablo 8. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Güven Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puanlarıyla İlgili ANOVA Testi Sonucu

Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	n ²
Gruplar arası	1823.79	37				
Grup (Deney/Kontrol)	1327.03	1	1327.03	96.17	0.00	0.7
Hata	496.76	36	13.79			
Grup içi	1432.44	76				
Ölçüm (Ön-son-izleme)	649.59	2	324.79	150.51	0.00	0.8
Grup* Ölçüm	627.48	2	313.74	145.38	0.00	0.8
Hata	155.37	72	2.15			
Toplam	3256.23	113				

Tablo 8, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin, güven ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamalarına uygulanan Anova testi sonucunda, grup etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir ($F_{(1,36)}=96.17$; $p < 0.05$). Öğrencilerin, grup ayırımına bakılmaksızın, ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamaları arasındaki fark da anlamlı bulunmuştur ($F_{(2,72)}=150.51$, $p < 0.05$). Bu sonuç, grup ayırımına bakılmadığında, öğrencilerin güven puanlarının deneysel işlem sonucunda değişimin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu çalışmada belirlenen ortak etki (grup*ölçüm etkisi) değeri de anlamlıdır ($F_{(2,72)}=145.38$, $p < 0.05$).

Gruplar arasında ölçümlere ilişkin anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında bulunduğunu incelemek için deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin, güven ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamalarıyla ilgili, gruplar-arası ve ölçümler arasındaki karşılaştırmaya yönelik Bonferroni testinin sonucu Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Güven Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamalarına Yönelik (Bonferroni) Test Sonucu

		Deney			Kontrol		
		Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)	Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)
Deney	Ön test	-	10.2*	10.00*	0.1		
	Son test	-10.2*	-	0.2		-10.25	
	İzleme testi	-10.00*	-0.19	-			-10
Kontrol	Ön test	-0.1			-	0.05	-0.1
	Son test		10.25		-0.05	-	0.05
	İzleme testi			10*	0.1	0.05	-

Tablo 9, Bonferroni testinden elde edilen değerler incelendiğinde, deney grubunun güven ön-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=12.1$) son-test puan ortalaması ($\bar{x}=22.3$) arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu göstermektedir (-10.2*, $p < .05$). Deney grubunun güven ön-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=12.1$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=22.1$) arasındaki farkın da anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir (-10* $p < .05$). Deney grubunun güven son-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=22.3$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=21.1$) arasındaki farkın ise anlamlı düzeyde olmadığını göstermektedir (-0.1 $p > .05$). Bu sonuç, deney grubunun güven ön-test ve son-test puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı düzeyde bulunduğunu, diğer yandan son-test ve izleme testi puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı düzeyde bulunmadığını göstermektedir.

Deney grubundaki öğrencilerin kendini açma ön-test puan ortalamalarıyla, son-test ve izleme testi puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlılığını saptamaya yönelik tekrarlı ölçümler için Anova testi yapılmış, sonuçlar Tablo 10' da sunulmuştur.

Tablo 10. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Kendini Açma Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puanlarıyla İlgili ANOVA Testi Sonucu

Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	n ²
Gruplar arası	1428.27	37				
Grup (Deney/Kontrol)	1325.23	1	1325.23	462.97	0.00	0.9
Hata	103.04	36	13.79			
Grup içi	1175.79	76				
Ölçüm (Ön-son-izleme)	528.37	2	264.17	412.30	0.00	0.92
Grup* Ölçüm	647.42	2	328.71	513.00	0.00	0.93
Hata	46.13	72	0.64			
Toplam	3256.23	113				

Tablo 10, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin, kendini açma ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamalarına uygulanan Anova testi sonucunda, grup etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir ($F_{(1,36)}= 462.97$; $p < 0.05$). Öğrencilerin, grup ayırımına bakılmaksızın ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamaları arasındaki fark da anlamlı bulunmuştur ($F_{(2,72)}= 412.30$, $p < 0.05$). Bu sonuç, grup ayırımına bakılmadığında, öğrencilerin kendini açma düzeylerinin deneysel işlem sonucunda değişimin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, bu çalışmada belirlenen ortak etki (grup*ölçüm etkisi) değeri de anlamlıdır ($F_{(2,72)}= 513.00$, $p < 0.05$).

Gruplar arasında ölçümlere ilişkin anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında bulunduğunu incelemek için deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin kendini açma ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamalarıyla ilgili, gruplar-arası ve ölçümler arasındaki karşılaştırmaya yönelik Bonferroni testinin sonucu Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Kendini Açma Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamalarına Yönelik (Bonferroni) Test Sonucu.

		Deney			Kontrol		
		Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)	Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)
Deney	Ön test	-	9.8*	9.7*	0.1		
	Son test	-9.8*	-	0.06		-10.4	
	İzleme testi	-9.7*	-0.06	-			10.2
Kontrol	Ön test	-0.1			-	0.05	0.1
	Son test		10.4		-0.05	-	0.05
	İzleme testi			-10.2	-0.1	-0.05	-

Tablo 11, Bonferroni testinden elde edilen değerler incelendiğinde, deney grubunun kendini açma ön-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=4.3$) son-test puan ortalaması ($\bar{x}=14.1$) arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu göstermektedir (-9.8^* , $p < .05$). Deney grubunun kendini açma ön-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=4.3$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=14.04$) arasındaki farkın da anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir (-9.7^* $p < .05$). Deney grubunun kendini açma son-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=14.1$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=14.04$) arasındaki farkın ise anlamlı düzeyde olmadığını göstermektedir (-0.06 $p > .05$). Bu sonuç, deney grubunun kendini açma ön-test ve son-test puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farkın bulunduğunu, diğer yandan son-test ve izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farkın bulunmadığını göstermektedir.

Deney grubundaki öğrencilerin sadakat ön-test puan ortalamalarıyla, son-test ve izleme testi puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlılığını saptamaya yönelik tekrarlı ölçümler için Anova testi yapılmış, sonucu Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Sadakat Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puanlarıyla İlgili ANOVA Testi Sonucu

Kaynak	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	n ²
Gruplar arası	1462.47	37				
Grup (Deney/Kontrol)	1410.67	1	1410.67	980.23	0.00	0.9
Hata	51.80	36	1.43			
Grup içi	1365.67	76				
Ölçüm (Ön-son-izleme)	612.02	2	306.00	430.92	0.00	0.9
Grup* Ölçüm	702.53	2	351.26	464.61	0.00	0.9
Hata	51.12	72	0.71			
Toplam	39	113				

Tablo 12, deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin, sadakat ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamalarına uygulanan Anova testi sonucunda, grup etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir ($F_{(1,36)}= 980.23$; $p < 0.05$). Öğrencilerin, grup ayırımına bakılmaksızın ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamaları arasındaki fark da anlamlı bulunmuştur ($F_{(2,72)}= 430.92$, $p < 0.05$). Bu sonuç, grup ayırımına bakılmaksızın, öğrencilerin kendini açma düzeylerinin deneysel işlem sonucunda değişimin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, bu çalışmada belirlenen ortak etki (grup*ölçüm etkisi) değeri de anlamlıdır ($F_{(2,72)}= 464.61$, $p < 0.05$).

Gruplar arasında ölçümlere ilişkin anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu incelemek için deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin kendini açma ön-test, son-test ve izleme testlerinden almış oldukları puan ortalamalarıyla ilgili, gruplar-arası ve ölçümler arasındaki karşılaştırmaya yönelik Bonferroni testinin sonucu Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Deney ve Kontrol Gruplarındaki Öğrencilerin Sadakat Ön-Test, Son-Test ve İzleme Testi Puan Ortalamalarıyla İlgili (Bonferroni) Test Sonucu

		Deney			Kontrol		
		Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)	Ön test ortalama fark (I, J)	Son test ortalama fark (I, J)	İzleme testi ortalama fark (I, J)
Deney	Ön test	-	10.3*	10.3*	-0.3		
	Son test	-10.3*	-	0.0		10.6*	
	İzleme testi	-10.3*	0.0	-			10.6*
Kontrol	Ön test	0.3			-	0.0	0.0
	Son test		-10.6*		0.0	-	0.0
	İzleme testi			-10*	0.0	0.0	-

Tablo 13, Bonferroni testinden elde edilen değerler incelendiğinde, deney grubunun sadakat ön-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=4.1$) son-test puan ortalaması ($\bar{x}=14.4$) arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu göstermektedir (-10.3*, $p < .05$). Deney grubunun sadakat ön-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=18.8$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=14.4$) arasındaki farkın da anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir (-10.3* $p < .05$). Deney grubunun sadakat son-test puan ortalamasıyla ($\bar{x}=14.4$) izleme testi puan ortalaması ($\bar{x}=14.4$) arasında ise anlamlı düzeyde farkın olduğunu göstermektedir (0.0, $p > .05$). Bu sonuç, deney grubunun sadakat ön-test ve son-test puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı düzeyde bulunduğunu, diğer yandan son-test ve izleme testi puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde farkın bulunmadığını göstermektedir.

Elde edilen bu sonuçlara göre, deney grubunun son test ve izleme testi puan ortalamalarının ön-test puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu, diğer yandan kontrol grubunda bir değişimin olmadığını göstermektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı, psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın kız ergenlerde akran ilişkilerine etkisini incelemektir. Bu amaçla, 21 öğrenci deney grubunda ile 17 öğrenci ise kontrol grubunda yer almış ve 16 hafta boyunca uygulama yapılmıştır. Grup sürecinden önce tüm öğrencilere ön test olarak Akran İlişkileri Ölçeği (Kaner, 2000) uygulanmıştır. Ön test sonuçlarına göre, psikodrama uygulamalarına başlanmadan önce iki grubun puanları arasında farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Uygulama sonlandırıldıktan sonra aynı ölçek son test olarak yeniden uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, deney grubu ile yürütülen psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın, akran ilişkileri ölçeğinin alt boyutlarından olan bağlılık, güven, kendini açma ve sadakat puanlarına etki ettiğini göstermektedir. Deney grubunun son test ve son testten üç ay sonra alınan izleme testlerinden elde edilen puanlar karşılaştırıldığında ise akran ilişkileri ölçeğinin alt boyut puanları arasında farkın olmamasının oluşan bu etkinin uzun süre devam ettiği göstermektedir.

Akran ilişkilerini geliştirmeye yönelik Shechtman ve diğerleri (2002) tarafından on beş hafta boyunca yürütülen grupla psikolojik danışma sonucunda grupla psikolojik danışmanın dezavantajlı ergenlerin yakın arkadaşlık ilişkileri geliştirmesi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Shechtman ve Vurembrand (1996) tarafından yirmi hafta boyunca yürütmüş oldukları deneysel grup çalışmasında kızların erkeklere göre kendilerini açma davranışının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durumu, kızların birbirlerini duygularını ifade etme ve kendini açma konusunda cesaretlendirdiği şeklinde yorumlamışlardır. Shechtman ve diğerleri (1994) grup terapisinin, ait olma, birliktelik, duyguları kabul etme, kendini ifade etme, kendini açma ve genellikle olumlu etkileşimlere yol açan yapıcı geribildirimlerin sağlanma potansiyeli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hargrave ve Hargrave (1983), ergenler için aynı cinsiyetten oluşan grubun, ilişkilerin geliştirilmesinde en etkili olduğunu öne sürmüştür. Bu araştırma sadece kız öğrencilerle yürütülmüş ve elde edilen sonuçlar, Shechtman ve

diğerleri (2002), Shechtman ve Vurembrand (1996) ile Shechtman ve diğerleri (1994) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Yakın akran ilişkileri, özellikle de birçok genç insanın yaşamında mutluluk ve iyilik hali için en önemli kaynaklardan birisidir (Myers, 2000; Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Bir ergenin yakın akran ilişkilerine sahip olması hayatındaki zor zamanlar için potansiyel sosyal destek olmaktadır. Aynı zamanda olumlu akran ilişkileri karşılıklı kimlik keşfi, yakınlık duygusu ve duyguları ifade etmeyi sağlamaktadır (Cooper ve Cooper, 1992). Shechtman ve Gluk (2005), yakın akran ilişkilerinin eşsiz bir gelişimsel görev olduğunu öne sürmüştür. Arkadaşlarla samimi sohbetler, ergenlerin erken ergenlik döneminde ortaya çıkan fiziksel ve duygusal değişimler hakkındaki korkularını ve kaygılarını azaltabilir ve bu nedenle gerçek uyumlarını geliştirebilir (Berndt, 1982). Ayrıca akranlarla yapılan samimi sohbetler, ergenlerin benlik saygısının ve öz-değerinin gelişmesine katkıda bulunmasının yanı sıra ergenlik döneminde ortaya çıkan fiziksel ve duygusal değişimler hakkındaki korkularını ve kaygılarını azaltabilir ve bu nedenle gerçek uyumlarını geliştirebilir (Berndt, 1982). Aynı zamanda, ergen akran ilişkilerinin iyi olması, sosyal becerilerin gelişimine ve yaşamın sonraki dönemlerinde samimi ilişkiler için gerekli olan güvenlik duygusuna katkıda bulunabilir (Berndt, 1982). Bununla birlikte, ergenlerde olumlu akran ilişkileri, yalnızlığı ve depresyonu azaltmada (Parker, vd., 2006), okul başarısını artırma (Jacobson ve Brudsal, 2012; Rabaglietti ve Ciairano, 2008), duygu düzenlemede (Demir ve Urberg, 2004) ve flört ilişkilerini kolaylaştırmada (Demir, Baran ve Ulusoy, 2005) etkili olduğu görülmüştür. Yukarıda belirtilen olumlu akran ilişkilerinin sonuçları göz önüne alındığında akran ilişkilerini geliştirmeye yönelik deneysel çalışmalara ağırlık verilmesi önemli görülmektedir.

Araştırmacılar, grup terapisinin özellikle sosyal beceri eksikliği ya da düşük özgüvenli olan ergenler üzerinde (Mishna, Kaiman, Little ve Tarshis, 1994) bireysel terapiden daha fazla etkili olduğunu göstermektedir (Tillitski, 1990). Mishna ve diğerlerine (1994) göre grup terapisi ergenlere, kendileriyle ilgili fikirlerini değerlendirebilmelerini, birbirlerine yardım etme fırsatlarını, kendilerine saygı duymalarını ve yalnızlık duygularını azaltmalarını sağlayacak sosyal etkileşimleri sağlamaktadır. Çocuk ve ergenlerde, grup terapisinin kullanılmasının çeşitli üstünlükleri bulunmaktadır (Chazan, 2001). Bunlardan bazıları; ait olma duygusunu vermek; benzer sorunları olan yaşlılarıyla bir arada olarak, sorunlarının sadece kendisinde olmadığını görerek kendini açmasını kolaylaştırmak; grup içerisinde hem kendi davranışlarının diğerleri üzerinde etkisini hem de diğerlerinin davranışlarından ne derecede etkilendiğini fark etmek; farklı kişilik özellikleri gösteren yaşlılarıyla bir arada olarak hem diğerlerinin hem de kendilerinin güçlü ve zayıf yanlarını görerek kendini kabul etmek; akranlarıyla grubun korunaklı ortamında bulunarak, düşünme, hissetme ve davranma açısından yeni yollar deneyimlemek; grup içindeki sınıdıkları iletişim ve davranış şekillerini grup dışında da uygulamak olarak sıralanabilir (Chazan, 2001). Ergenler grup deneyimine değer verirler, çünkü kendilerini daha az yalıtılmış hissediler, sorunlarla başa çıkmanın yeni yollarını denemek için teşvik edilirler ve kişilerarası ilişkilerde yeni beceriler geliştirirler (Corder, 1994). Grup psikoterapi yöntemlerinden birisi olan psikodrama eyleme dayalı bir model olarak, yaratıcılık ve spontanlık üzerine kurulmuştur. Bu özelliğinden dolayı çocuk ve ergenlerde kullanılması oldukça uygun bir yöntemdir (Gökler ve Danışman Gökler, 2011) Rol oynama çocuk ve ergene davranışlarına yeni bir bakış açısı, iç görü kazandırmak ve ilişkilerinde daha kabul edilebilir roller üstlenmek açısından yardımcı olur (Gökler, 2017). Blatner'a (1996) göre psikodrama teknikleri ergenlerin duygularının ortaya çıkmasına ve kişilerarası ilişki becerilerinin gelişmesine faydalı olmaktadır. Aynı zamanda psikodrama ergenlerde etkili olmaktadır. Çünkü ergenler etkileşime dayalı iletişim kurmayı iç gözleme (introspektif) göre daha fazla tercih etmektedirler (Lippe, 1992). Psikodrama, sürecinde bireyler, hayatını yeniden değerlendirme şansı bulmaktadır. Psikodrama, ergenlere gerçek ve hayal edilen izleyicileri ayırt etmesine yardımcı olmasının yanı sıra rol oynayan ve gerçek benliği ayırt etmesine de yardımcı olabilecek teröpotik koşullarını sağlar (Mitchell, 1996). Aynı zamanda psikodrama sahnesi ergenlere, sosyal olarak kabul edilebilir yeni davranışları prova etme olanağı sunarak çatışmaların çözmesini sağlamaktadır (Singal, 2003). Psikodramanın kız ergenlerin akran ilişkilerine etkisini incelemek amacıyla yürütülen bu araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda psikodrama yönteminin ergenlerin akran ilişkilerini geliştirmede etkili bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu

araştırmada kullanılan grup oyunları, sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, aynalama, artı gerçeklik sahnesi gibi psikodramaya özgü tekniklerin kız ergenlerin akran ilişkilerinin boyutları olan kendini açma, bağlılık, güven ve sadakat üzerinde etkili olduğu düşünölmektedir.

Bu araştırmanın ilgili alan yazına katkılarının yanında birçok sınırlılığı bulunmaktadır. İlk olarak bu çalışma dokuzuncu sınıfa devam eden kız ergenlerle gerçekleştirilmiş olmasından dolayı bu durum araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini etkilemektedir. İleride konuyla ilgili yapılacak grupla psikolojik danışma çalışmaların, farklı sınıf düzeylerinden oluşturulacak gruplarla, erkek ergenler gruplarıyla ve her iki cinsiyetinde bulunduğu heterojen gruplarla yürütölmesi, ergenlerin akran ilişkileriyle ilgili daha fazla bilgi edinmeye katkı sağlayacaktır. Bu araştırmanın diğer bir sınırlılığı ise, grupta yer alan tüm üyelerin protagonist olmamalarıdır. Bu grup üyelerinin kendilerini açmalarına engel olan nedenler arasında, çalışmanın okul ortamında gerçekleşmesi ve üyelerin birbirlerini tanımaları düşünölmektedir. Aynı zamanda bu çalışma haftada bir, 180 dakika, 16 oturum şeklinde yürütölmüştür. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda, grupta bulunan üye sayısını dikkate alınarak oturum sayılarının atırılmasının uygun olacağı önerilmektedir. Uygulanan psikodrama yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın etkililiği konusunda katılımcıların görüşlerinin daha derinlemesine değerlendirilmesi bakımından nitel verilerle desteklenmesi önerilebilir. Son olarak kontrol grubu ile herhangi bir çalışmanın yapılmaması ise bir başka sınırlılıktır.

Kaynakça

- Bader, M. (2012). *Psikodrama and improv theater group: Pozitive adolescent identity development* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Saint Mary's College of California. ABD.
- Berndt, T. J. (1982). The features and effects of friendship in early adolescence. *Child Development*, 53, 1447-1460.
- Bilgiç, N. (2000). *Arkadaşlık becerisi eğitiminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yalnızlık düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Blatner, A. (1996). *Acting-in: Practical applications for psychodramatic methods* (3.bs). New York, NY: Springer.
- Blatner, A. (2007). Morenean approaches: Recognizing psychodrama's many facets. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama & Sociometry*, 59(4), 159-170. doi:10.3200/JGPP.59.4.159-170
- Bulduk, S. (2003). *Yeni başlayanlar için psikolojide deneysel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Çantay Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni Spss uygulamaları ve yorum* (8. bs.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Carbonell, D. M. ve Partelano-Barehmi, C. (1999). Psychodrama groups for girls coping with trauma. *International Journal of Group Psychotherapy*, 49(3), 285-306. doi:10.1080/00207284.1999.11732607
- Chazan, R. (2001). *Group as therapist*. Philadelphia: Jessica Kingley Publishers.
- Cohen, D., Delaroché, P., Flament, M. F. ve Mazet, P. (2014). Case report: Individual psychodrama for treatment resistant obsessive-compulsive disorder. *Neuropsychiatrie De L'enfance Et De L'adolescence*, 62(1), 19-21. doi:10.1016/j.neurenf.2013.12.001
- Colarossi, L. G. ve Eccles, J. S. (2000). A prospective study of adolescents' peer support: Gender differences and the influence of parental relationships. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(6), 661-678. doi:10.1023/A:1026403922442
- Cooper, C. R. ve Cooper, R. G. (1992). Links between adolescents' relationships with their parents and peers: Models, evidence, and mechanisms. R. D. Parks ve G. W. Ladd (Ed.), *Family peer relationships: Modes of linkage* içinde (s. 135-158). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Corder, B. F. (1994). *Structured adolescent psychotherapy groups*. Sarasota, FL, US: Professional Resource Press/Professional Resource Exchange.
- Corey, G. (2012). *Theory and practice of group counseling* (8,bs.). Belmont, CA: Brooks/ColeThomson Learning.
- Crosnoe, R., Cavanagh, S., Elder, G. H. (2003). Adolescent friendships as academic resources: The intersection of friendship, race, and school disadvantage. *Sociological perspectives*, 43(3), 231-252. doi:10.1525/sop.2003.46.3.331
- Çevik Büyüksahin, G. (2007). *Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaş ilişkileri ve benlik saygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Demir, M. ve Urberg, K. A. (2004). Friendship and adjustment among adolescents. *Journal of Experimental Child Psychology*, 88(1), 68-82. doi:10.1016/j.jecp.2004.02.006
- Demir, N. Ö., Baran, A. G. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye'de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapsmış davranışlar: Ankara Örnekleme. *Bilig*, 32, 83-108.
- Demir, S. ve Kaya, A. (2008). The effect of group guidance program on the social acceptance levels and sociometric status of adolescents. *Elementary Education Online*, 7(1), 127-140.
- Diamond Raab, L. ve Orrell Valente, J. K. (2002). Art therapy, psychodrama, and verbal therapy: An integrative model of group therapy in the treatment of adolescents with anorexia nervosa and bulimia nervosa. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 11, 343-364.
- Dishion, T. ve Kavanagh, K. (2003). *Intervening in adolescent problem behavior: A family-centered approach*. New York: Guilford Press.

- Doğan, T., Karaman, N. G., Çoban, A. E. ve Çok, F. (2012). Predictors of adolescents' friendship qualities: Gender and family related variables. *Elementary Education Online*, 11(3), 845-855.
- Dorothea, G. (2016). Effectiveness of psychodrama group therapy on pupils with mathematics anxiety. *Zeitschrift für Psychodrama and Soziometrie*, 15(1), 197-215. doi:10.1007/s11620-015-0299-4
- Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K. ve Taner, S. (2006). Lise öğrencilerinde arkadaş özellikleri ve madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*, 7(3), 111-116.
- Galambos, N. L. (2004). Gender and gender role development in adolescence. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Ed.), *Handbook of adolescent psychology* içinde (s. 233-262). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc. doi:10.1002/9780471726746.ch8
- Gatta, M., Lara, D. Z., Lara, D. C., Andrea, S., Paolo, T. C., ... PierAntonio, B. (2010). Analytical psychodrama with adolescents suffering from psycho-behavioral disorder: Short-term effects on psychiatric symptoms. *The Arts in Psychotherapy*, 37(3), 240-247. doi:10.1016/j.aip.2010.04.010
- Giordano, P. (2003). Relationships in adolescence. *Annual Review of Sociology*, 29, 257-281. doi:10.1146/annurev.soc.29.010202.100047.
- Gökler, B. (2017). Bir grup psikoterapisi yöntemi olarak psikodrama. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry*, 3(2), 77-83.
- Gökler, B. ve Danışman Gökler, I. (2011). Çocuk ve ergenlerle grup psikoterapisi ve psikodrama. *Psikodrama, Dr. Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü Dergisi*, 3, 7-28.
- Hargrave, M. C. ve Hargrave, G. E. (1983). Groupwork with preadolescents: Theory and practice. *Child Welfare Journal*, 62, 31-37.
- Hartup, W. W. (1996). The company they keep: Friendships and their developmental significance. *Child Development*, 67(1), 1-13.
- Hussong, A. M. (2000). Perceived peer context and adolescent adjustment. *Journal of Research on Adolescence*, 10(4), 391-415, doi:10.1207/SJRA1004_02
- Jacobson, L. T. ve Brudsal, C. A. (2012). Academic performance in middle school: Friendship influences. *Global Journal of Community Psychology Practice*, 2(3), 1-12.
- Jenkins, S. R., Goodness, K. ve Buhrmester, D. (2002). Gender differences in early adolescents' relationship qualities, self-efficacy, and depression symptoms. *The Journal of Early Adolescence*, 22(3), 277-309. doi:10.1177/02731602022003003
- Kaner, S. (1993). Psikodramanın ve gerçeklik terapisinin suçlu gençlerin benlik kavramlarına ve empati düzeylerine etkisi. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, 1(2), 165-172.
- Kaner, S. (2000). Akran ilişkileri ölçeği ve akran sapması ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33(1-2), 67-75.
- Karataş, Z. (2009). Psikodrama ile yapılan grup çalışmasının ergenlerin sürekli kaygı düzeylerine etkisi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 34(360), 31-37.
- Karataş, Z. ve Gökçakan, Z. (2009). Psikodrama teknikleri kullanılarak yapılan grup uygulamalarının ergenlerde saldırganlığı azaltmadaki etkisinin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(4), 357-366.
- Karataş, Z. (2011). Psikodrama teknikleri kullanılarak yapılan grup uygulamalarının ergenlerin çatışma çözme becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 601-614.
- Kellermann, P. (2007). *Sociodrama and collective trauma*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Kim, K. W. (2003). The effects of being the protagonist in psychodrama. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry*, 55(4), 115-127.
- Kipper, D. A. ve Ritchie, T. D. (2003). The effectiveness of psychodramatic techniques: A meta-analysis. *Group Dynamics, Theory, Research and Practice*, 7(1), 13-25. doi:10.1037/1089-2699.7.1.13

- Kit, P. L. ve Teo, L. (2012). Quit now! A psychoeducational expressive therapy group work approach for at-risk and delinquent adolescent smokers in Singapore. *The Journal for Specialists in Group Work*, 37(1), 2-28. doi:10.1080/01933922.2011.606557
- Kruczek, T. ve Zigelbaum, A. (2004). Increasing adolescent awareness of at risk behaviors via psychoeducational drama. *The Arts in Psychotherapy*, 31, 1-10. doi:10.1016/j.aip.2003.11.004
- Laursen, B., Bukowski, W. M., Aunola, K. ve Nurmi, J. E. (2007). Friendship moderates prospective associations between social isolation and adjustment problems in young children. *Child Development*, 78, 1395-1404. doi: 10.1111/j.1467-8624.2007.01072.x
- Lippe, W. A. (1992). Stanislavski's affective memory as a therapeutic tool. *Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama and Sociometry*, 45(3), 102-111.
- Maccoby, E. E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist*, 45, 513-520. doi:10.1037/0003-066X.45.4.513
- Mertz, C. (2013). *The effective of psychodrama for adolescents who have experienced trauma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Smith Coolege School for Social Work. Northampton, Massachusetts. ABD.
- Mishna, F., Kaiman, J., Little, S. ve Tarshis, E. (1994). Group therapy with adolescents who have learning disabilities and social/emotional problems. *Journal of Child & Adolescent Group Therapy*, 4(2), 117-131. doi:10.1007/BF02548484
- Mitchell, J. J. (1996). *Adolescent vulnerability*. Calgary: Detselig, Enterprises Ltd.
- Moreno, J. L. (1985). *Psychodrama vol. 1* (7.bs.). Ambler, P.A: Beacons House.
- Myers, D. G. (2000). The funds, friends, and faith of happy people. *American Psychologist*, 55, 56-67.
- Orkibi, H., Azoulaya, B., Regev, D. ve Sinir, S. (2017). Adolescents' dramatic engagement predicts their in-session productive behaviors: A psychodrama change process study. *The Arts in Psychotherapy*, 55, 46-53. doi:10.1016/j.aip.2017.04.001
- Parker, J. G. ve Gottman, J. M. (1989). Social and emotional development in a relational context: Friendship interaction from early childhood to adolescence. T. J. Berndt ve G. W. Ladd (Ed.), *Wiley series on personality processes. Peer relationships in child development* içinde (s. 95-131). Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Parker, J. G, Low, C. M., Walker, A. R. ve Gamm, B. K. (2005). Friendship jealousy in young adolescents: Individual differences and links to sex, self-esteem, aggression, and social adjustment. *Developmental Psychology*, 41(1), 235-250. doi:10.1037/0012-1649.41.1.235
- Parker, J. G., Rubin, K. H., Erath, S. A., Wojslawowicz, J. C. ve Buskirk, A. A. (2006). Peer relationships, child development, and adjustment: A developmental psychopathology perspective. D. Cicchetti ve D. J. Cohen (Ed.), *Developmental psychopathology: Theory and method* içinde (s. 419-493). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc. doi:10.1002/9780470939383.ch12
- Pittman, L. D. ve Richmond, A. (2008). University belonging, friendship quality and psychological adjustment during the transition to college. *The Journal of Experimental Education*, 76(4), 343-362. doi:10.3200/JEXE.76.4.343-362
- Rabaglietti, E. ve Ciairano, S. (2008). Quality of friendship relationships and developmental tasks in adolescence. *Cogniție, Creier, Comportament*, 12(2), 183-203.
- Selfhout, H. W., Branje, S., J. T. ve Meeus, W. H. J. (2008). The development of delinquency and perceived friendship quality in adolescent best friendship dyads. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 471-485. doi:10.1007/s10802-007-9193-5
- Seligman, M. E. P. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5-13.
- Shadur, J. M. ve Hussong, A. M. (2014). Friendship intimacy, close friend drug use, and self-medication in adolescence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(8), 997-1018. doi:10.1177/0265407513516889

- Shechtman, Z. (1991). Small group therapy and pre-adolescent same-sex friendships. *International Journal of Group Psychotherapy*, 41(2), 227-243. doi:10.1080/00207284.1991.11490646
- Shechtman, Z., Vurembrand, N. ve Hertz-Lazarowitz, R. (1994). A dyadic and gender-specific analysis of close friendships of pre-adolescents receiving group psychotherapy. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 443. doi:10.1177/0265407594113009
- Shechtman, Z. ve Vurembrand, N.(1996). Does self-disclosure in friendship increase following group counseling/therapy? A different case for boys and girls. *Sex Roles: A Journal of Research*, 35(1/2), 123-130.
- Schechtman, Z., Freidman, Y., Kashti, Y. ve Sharabany, R. (2002). Group counseling to enhance adolescents' close friendships. *International Journal of Group Psychotherapy*, 52, 537-553. doi:10.1521/ijgp.52.4.537.45519
- Shechtman, Z. ve Gluk, O. (2005). An investigation of therapeutic factors in children's groups. *Group Dynamics Theory Research and Practice*, 9(2), 127-134. doi:10.1037/1089-2699.9.2.127
- Simpkins, S. D., Parke, R. D., Flyr, M. L. ve Wild, M. N. (2006). Similarities in children's and early adolescents' perceptions of friendship qualities across development, gender, and friendship qualities. *Journal of Early Adolescence*, 26(4), 491-508. doi:10.1177/0272431606291941
- Singal, S. (2003). *The efficacy of psychodrama in the treatment of oppositional and defiant adolescents* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). McGill University, Montreal, Kanada.
- Smokowski, P. R. ve Bacallao, M. (2009). Entre dos mundos/between two worlds youth violence prevention: Comparing psychodramatic and support group delivery formats. *Small Group Research*, 40(1), 3-27. doi:10.1177/1046496408326771
- Springmeyer, S. (2013). *Therapeutic acting: Psychodrama with adolescent female survivors of sexual abuse* (Yayımlanmamış doktora tezi). Azusa Pacific University, CA, ABD.
- Steglich, C. E. G., Snijders, T. A. B. ve Pearson, M. (2010). Dynamic networks and behavior: Separating selection from influence. *Sociological Methodology*, 40, 329-393. doi:10.1111/j.1467-9531.2010.01225.x
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı* (M. Baloğlu, Ed. ve Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tillitski, C., J. (1990). A meta-analysis of estimated effect sizes for group versus individual versus control treatments. *International Journal of Group Psychotherapy*, 40, 215-224. doi:10.1080/00207284.1990.11490601
- Üneri, Ö. Ş., Yıldırım, E., A., Tanıdır, C. ve Aytemiz, T. (2016). Sosyal anksiyete bozukluğu olan ergenlerde psikodramanın kullanımı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(5), 347-353. doi:10.5455/apd.207763
- Way, N. ve Greene, M., L. (2006). Trajectories of perceived friendship quality during adolescence: The patterns and contextual predictors. *Journal of Research on Adolescence*, 16(2), 293- 320. doi:10.1111/j.1532-7795.2006.00133.x
- Weerman, F., M. (2011). Delinquent peers in context: A longitudinal network analysis of selection and influence effects. *Criminology*, 49(1), 253-286. doi:10.1111/j.1745-9125.2010.00223.x
- Wentzel, K. R. (2009). Peers and academic functioning at school. K. H. Rubin, W. M. Bukowski ve B. Laursen (Ed.), *Social, emotional, and personality development in context. Handbook of peer interactions, relationships, and groups* içinde (s. 531-547). The Guilford Press.
- Wissink, I. B., Dekovic, M. ve Meijer, A., M. (2009). Adolescent friendship relations and developmental outcomes: Ethnic and gender differences. *The Journal of Early Adolescence*, 29(3), 405-425. doi:10.1177/0272431608322945
- Yalom, I. D. (2002). *Grup psikoterapisinin teorisi ve pratiği*. (A. Tangör ve Ö. Akçam. Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Ek 1. Oturum İçeriği, Teknikleri ve Amaçları

Grup Oturumları:

Oturum No	İçerik	Kullanılan Teknik	Amaç
1	Tanışma, grup kurallarının oluşturulması, amaçların belirlenmesi, psikodrama hakkında teorik bilginin verilmesi.	Sözel aktarım, isminin anlamı ve isimlerinin nasıl konulduğu oyun, grup paylaşımı.	Grup üyelerinin birbirlerini tanımalarına yardımcı olmak, güvenli ortam oluşturmak, grupla ilgili beklentiler ve sorumluluklar hakkında farkındalık oluşturmak.
2	Kendi doktoru oyunu, rol değiştirme, eşleme.	Sahneleme, eşleme, rol değiştirme, grup paylaşımı	Grup üyelerinin kendileri hakkında düşünceleri, bilişsel çarpıtmalarının farkına varma ve o anda buldukları noktayı netleştirme. Kendi sorunlarını kendi doktoru olarak dile getirme.
3	Boş sandalye, protagonist oyunu.	Sahneleme, rol seçimi, rol değiştirme, aynalama, artı gerçeklik sahnesi, grup paylaşımı.	Hayatlarında önemli olan bir kişi ya da kişilerle yaşadığı duygusal ilişkileri ve çatışmayı ortaya koymak, katarsis sağlamak, duygusal ve bilişsel farkındalık kazanmak.
4	Protagonist oyunu	Sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, grup paylaşımı	Ailesi ile yaşadığı çatışmaları ortaya koyarak diğer ilişkilerine nasıl etkilediğinin farkına varmak. Empati ve iletişim becerilerini geliştirmek.
5	Protagonist oyunu	Sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, grup paylaşımı	Arkadaşlık ilişkisinde yaşadığı çatışmaların ve duyguları konusunda farkına varılması. Katarsis sağlamak, empati ve iletişim becerilerini geliştirme.
6	Sosyal atom	Sahneleme, rol seçimi eşleme, rol değiştirme, grup paylaşımı	Grup üyeleri için önemli olan kişileri tanımak ve grubun ilişkiler ağının sosyometrik görüntüsünü ortaya koymak, grup içi rol dağılımlarını gözlemlemek, duygusal ve ilişkisel farkındalık kazandırmak.
7	Protagonist oyunu	Sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, aynalama, artı gerçeklik sahnesi, grup paylaşımı.	Kız arkadaş, erkek arkadaş ilişkilerinde farkındalık geliştirme, rol repertuarını genişletme, güvengenlik becerilerini geliştirme.
8	Ayna oyunu, protagonist oyunu.	Sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, artı gerçeklik sahnesi, grup paylaşımı.	Okulda öğretmenlerle yaşanan çatışma çözümü, motivasyon, akran ilişkilerinde kendini açma ve güvengen becerileri geliştirme.

Grup Oturumları:

Oturum No	İçerik	Kullanılan Teknik	Amaç
9	Gemi yolculuğu	Sahneleme, rol seçimi, grup paylaşımı.	Spontanlığı arttırma, grubun sosyometrik yapısını ortaya koyma, üyeler arasındaki ilişki dinamiklerini gözlemleme.
10	Protagonist oyunu	Sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, aynalama, artı gerçeklik sahnesi, grup paylaşımı.	Okulda yaşanan güçlükler, mesleki kararsızlığı çözme, gelecekle ilgili beklentiler konusunda bilişsel ve duygusal farkındalık kazandırma.
11	Protagonist oyunu	Sahneleme, rol seçimi, eşleme, rol değiştirme, aynalama, artı gerçeklik sahnesi, grup paylaşımı.	Aile ve akran ilişkilerinde yaşadığı çatışmalara çözüm, katarsis sağlama, öfke kontrolü, iletişim ve empati becerilerini geliştirme. Geçmişte yaşadıklarının günümüze etkilerini gözden geçirerek duygusal bilişsel ve ilişkisel farkındalık kazandırmak.
12	Bir sırrım var oyunu.	Kağıt, kalem, torba. Sahneleme, sözel paylaşım, grup paylaşımı.	Grup üyelerinin kendilerini yalnız hissetmemeleri, güven duygusunu ve empati yeteneğini geliştirme, duygusal farkındalık kazandırma.
13	Sosyal atom	Sahneleme, rol seçimi eşleme, rol değiştirme, aynalama, grup paylaşımı.	Grup üyeleri için önemli olan kişileri tanımak ve grubun ilişkiler ağının sosyometrik görüntüsünü ortaya koymak, altıncı oturumda yapılan sosyal sosyal atom ile değişikliklere dikkat etmek, benzerlik ve farklılıklar üzerinde farkındalık geliştirmek, grup içi rol dağılımlarını gözlemlemek, duygusal ve ilişkisel farkındalık kazandırmak.
14	Geleceği yansıtma oyunu.	Sahneleme, rol seçimi eşleme, rol değiştirme, grup paylaşımı	Yakın ve uzak gelecekte karşılaşılabilecek sorunlar karşısında geleceğin şimdi ve burada prova edilmesi, spontanlığı arttırma, yaratıcı çözümler geliştirme.
15	Kendini iyi hissettiğin yer.	Sahneleme, rol seçimi eşleme, rol değiştirme, grup paylaşımı	Duygusal ihtiyaçları ortaya çıkartmak, farkındalığı geliştirmek, güven duygusunu geliştirmek.
16	Grup fotoğrafı oluşturma Kapanış	Sahneleme, rol seçimi eşleme, rol değiştirme, grup paylaşımı	Gruba ilişkin duygularının farkına varılması, kendilerini dışarıdan gözlemlemek, sosyometrik yapıyı anlamak ve vedalaşmayı kolaylaştırmak.